

MIŠLJENJE GRAĐANA O POŽELJNIM KARAKTERISTIKAMA PREDsjedNIKA REPUBLIKE, U ODNOSU NA VLASTITO BIRAČKO OPREDJELJENJE

Goran Milas

Institut za primijenjena društvena istraživanja
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

UDK 303.425.6: 342.511
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 17. 11. 1992.

Istraživanjem se pokušalo utvrditi razloge koji leže u osnovi odluke o izboru predsjedničkih kandidata. Pokazalo se da se poželjne osobine budućeg predsjednika mogu podijeliti na one univerzalno poželjne, odnosno vrlo važne predstavnicima svake od biračkih grupacija, te one koje predstavljaju specifikum poklonika samo pojedinih kandidata. U prvoj su grupi osobine predsjednikovog karaktera ili temperamenta – poput poštenja, odlučnosti, empatije i tolerancije. Iskustvo i znanje vrednuju se u nešto manjoj mjeri. Grupu osobina koja se, općenito uzevši, od većine ne ocjenjuje važnom za budućeg predsjednika, sačinjavaju vjerništvo, spol i dob kandidata. Diskriminativnom se analizom pokazalo da se grupe birača Tuđmana, Parage, Cesara i Veselice jasno razlikuju od grupa birača Budiše, Vujića i Degena, na dimenziji konzervativizma – liberalizma (odnosno radikalizma), uz posebno naglašavanje važnosti vjere i nacije kao bitnih odrednica europske demokrišćanske tradicije.

UVOD

Posve je logično očekivati da se birači između nekoliko predsjedničkih kandidata odlučuju za onog koji se, prema zastupanim uvjerenjima, najviše približava njihovim vlastitim stavovima, ili ga barem oni takvim percipiraju. Tu, međutim, nije kraj diskusije o poželjnim karakteristikama predsjednika, jer je prethodna konstatacija točna samo u najgrubljem obliku. Takva je ocjena u prvom redu odraz diskrepancije koja se javlja između subjektivnog opažaja nečijih uvjerenja i stvarno zastupanih stavova. No to je predmet kojim se

uglavnom bavi politički marketing. Druga bitna ograda, kojom se može osporiti gornja tvrdnja, sadržana je u promjeni stavova birača, do koje dolazi u tijeku kampanje, pod utjecajem kandidata, koji se, u tom slučaju, izabire na temelju nekih karakteristika nezavisnih od inicijalno posjedovanih stavova i uvjerenja. Dakako, u konačnoj odluci prisutni su, s naglašenim udjelom, i neki posve iracionalni čimbenici, koje i anketno istraživanje teško može iznijeti na vidjelo. Stoga se nastojanje uobličeno ovim radom uglavnom okreće razlozima izbora predsjednika vezanim uz karakteristike koje se za njega smatraju poželjnim.

Globalno se područje bavljenja ovog rada može smjestiti unutar problema prepoznavanja u javnosti prihvaćenih kriterija za procjenjivanje predsjedničkih kandidata. S obzirom na slojevitost, problem je moguće raščlaniti na razinu koja se bavi općenito poželjnim karakteristikama predsjedničkih kandidata i onu kojom se zahvaćaju specifičnosti, tražene od izdvojenih grupa birača pojedinih kandidata. Time se istovremeno uspostavlja važeći i općeprihvaćeni sustav vrednovanja kandidata, ali i korespondencija između traženja biračkog tijela i osobina samog kandidata, temeljena na nekim diskriminirajućim obilježjima. Uspostavljanje relacije ovog tipa (između predsjedničkih kandidata i njihovih poklonika) ponajviše govori o kristalizaciji političkih razlika koje među kandidatima i njihovim biračima postoje na razini poželjnih osobina budućeg predsjednika. Iako su razlozi izbora pojedinog kandidata za neku od političkih funkcija dokumentirani kao predmet brojnih znanstvenih radova u svijetu (Bruner i Korchin, 1946; Erikson i Luttbeg, 1973), njihova primjenljivost na ovdašnje političke prilike dosta je ograničena, te su njihova iskustva korištena uglavnom kao izvor ponuđenih poželjnih karakteristika.

METODA

Istraživanje je provedeno u okviru predizbornog ispitivanja javnog mnijenja od 10. do 17. srpnja 1992. (Lamza et al, 1992), na reprezentativnom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske (obuhvaćeno je 2146 ispitanika). Anketom je od ispitanika traženo da izraze vlastito mišljenje o važnosti nekih psiho-socijalnih osobina za obavljanje predsjedničke funkcije. Odgovori su obrađeni na dva načina, i to univarijatno, putem frekvencijsko-proporcijskih deskriptora, te multivarijatno, u kontekstu izjava anketiranih o osobi kojoj će najvjerojatnije dati glas na izboru za predsjednika Republike. U tu je svrhu korištena metoda diskriminativne analize, kojom se, na temelju raspodjele izvjesnog broja nezavisnih grupa u višedimenzionalnom prostoru, testira njihova pripadnost istoj populaciji.

REZULTATI

Na postavljeno pitanje što od navedenog smatraju važnim, a što manje važnim osobinama koje bi trebao posjedovati predsjednik Republike, građani su odgovorili na slijedeći način.

Tablica 1

Procjena važnosti pojedinih osobina koje bi trebao posjedovati predsjednik Republike

	Postotak građana koji su odgovorili:	
	jako važno	uglavnom važno
Da je pošten	86.8	9.2
Da je odlučan	84.5	12.3
Da zna osjetiti probleme običnih ljudi	79.8	15.6
Da je iskusan političar	77.7	17.2
Da ima široko obrazovanje	73.5	20.6
Da uvažava mišljenje drugih	73.1	20.8
Da je Hrvat	69.3	17.4
Da se razumije u ekonomiju	65.2	27.0
Da je vjernik	36.8	23.2
Da je muškarac	30.6	16.3
Da je mlad	15.0	21.5

Naročito važnima ocjenjuju se u javnosti karakterne osobine predsjednika i njegova odlučnost. Važne su također, iako ne u toj mjeri, briga i uvažavanje drugih te političko iskustvo i opća naobrazba. Značajna većina smatra također i hrvatsku nacionalnost i razumijevanje ekonomije jako važnim za predsjedničkog kandidata. S druge strane, vjerništvo, muški spol te posebice mladost uglavnom se ne smatraju jako važnima za budućeg predsjednika. Uočljivo je da za neke od osobina u javnosti postoji gotovo opći konsenzus kako one trebaju biti prisutne kod predsjednika Republike. Ukoliko se odgovorima "jako važno" pribroje i oni "uglavnom važno", postaje izvjesno da su neke od osobina zapravo dio neophodno potrebnih kvaliteta budućeg predsjednika Republike. To su, u prvom redu, poštenje i odlučnost, ali gotovo jednako tako i briga za obične ljude, iskustvo i različita znanja. Nacionalno buđenje i srpska agresija pridonijeli su i visokom rangiranju hrvatske nacionalnosti, koja se, za veliku većinu, može ubrojiti u *condicio sine qua non* predsjedničkog izbora. Postojeća jednodušnost u ocjenama građana znači da se pristalice pojedinih predsjedničkih kandidata vjerojatno ne razlikuju bitno u zastupanju ovih razloga koji su, kako je rečeno, manje-više nezaobilazni preduvjeti izbora predsjednika.

Da bi se vidjelo kako se same karakteristike grupiraju prema međusobnoj bliskosti, temeljenoj na procjenama važnosti koje su dali građani, provedena je faktorska analiza iskazanih procjena. Zadržani su faktori koji su bili dovoljni za objašnjavanje ukupnog komunaliteta varijabli (trace 1 kriterij) i dovedeni u *varimax položaj* jednostavne strukture.

Tablica 2

Važnost predsjedničkih osobina

	Ortogonalna jednostavna varimax struktura	
	I	II
Da je pošten	0.652	-0.089
Da uvažava mišljenje drugih	0.650	-0.024
Da zna osjetiti probleme običnih ljudi	0.649	-0.112
Da je odlučan	0.616	-0.090
Da ima široko obrazovanje	0.486	-0.094
Da je iskusan političar	0.419	-0.168
Da se razumije u ekonomiju	0.417	-0.167
Da je vjernik	0.081	-0.715
Da je muškarac	0.029	-0.625
Da je Hrvat	0.187	-0.560
Da je mlad	0.052	-0.170

Matricu korelacije pridane važnosti pojedinim predsjedničkim osobinama moguće je razložiti na dvije skrivene dimenzije. Prva od njih okuplja osobine ličnosti (poštenje, odlučnost, empatija i tolerancija) te, u nešto manjoj mjeri, osobine vezane uz znanje i iskustvo. Drugim su faktorom značajno zasićene osobine koje se mogu smatrati i odrazom tradicionalnih pogleda na politiku (vjera, muški spol i nacionalnost).

Diskriminativna analiza provedena je na grupama birača pojedinog predsjedničkog kandidata, a zavisne varijable, odnosno eksplikatorni prostor diskriminacije, sačinjavale su ocjene o važnosti pojedinih osobina predsjednika. Pokazalo se da dvije diskriminativne dimenzije imaju statistički značajnu moć raščlanjivanja grupa birača pojedinog kandidata. Visina kanoničke diskriminacije prve dimenzije iznosi .483, a druge, .237, što je, u oba slučaja, značajno uz razinu rizika manju od .01.

Jedine značajne projekcije na diskriminativne varijate imaju osobine koje se općenito ocjenjuju kao manje važne u izboru predsjednika. To znači da se grupe glasača pojedinog predsjedničkog kandidata razilaze samo u većem ili manjem vrednovanju marginalnih osobina, dok su svi zajedno jedinstveni u pogledu naglašavanja važnosti nekih bitnijih atributa koje bi budući predsjednik morao posjedovati. Priroda prve diskriminativne dimenzije određena je visokim projekcijama vrednovanja bioloških osobina predsjednika (muški spol i zrelija dob) te njegovom vjerništvom. Radi se o stavkama koje obično uokviruju tradicionalnu predodžbu poželjnih predsjednikovih karakteristika, te se može suditi kako je riječ o izrazu težnji konzervativizma birača. Druga diskriminativna dimenzija sadrži negativne projekcije procjenjivanja važnosti muškog spola i

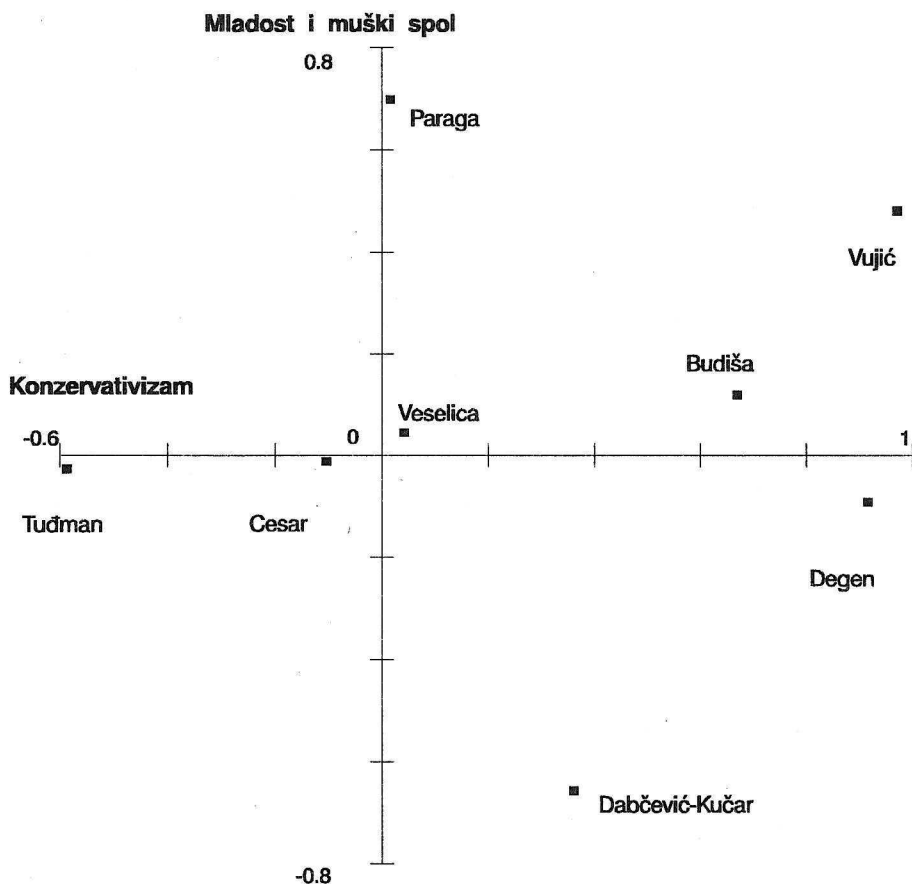
mladosti kao poželjnih predsjedničkih osobina. Karakteristika grupa kod kojih je ova dimenzija znatnije zastupljena jest to da ne smatraju posebno važnima niti muški spol niti mladost predsjedničkog kandidata.

Tablica 3**Struktura diskriminativnih faktora u Mahalanobisovu prostoru**

Da je iskusan političar	0.249	0.226
Da se razumije u ekonomiju	0.009	0.318
Da ima široko obrazovanje	-0.039	0.154
Da je odlučan	0.156	0.158
Da je pošten	0.017	0.015
Da uvažava mišljenje drugih	-0.131	-0.012
Da zna osjetiti probleme običnih ljudi	0.123	0.083
Da je Hrvat	0.278	0.224
Da je vjernik	0.548	-0.181
Da je muškarac	0.517	-0.628
Da je mlad	-0.485	-0.561

Tablica 4**Centroidi grupa glasača pojedinog predsjedničkog kandidata na diskriminativnim dimenzijama**

Dražen Budiša	0.670	0.119
dr. Ivan Cesar	-0.105	-0.012
dr. Savka Dabčević-Kučar	0.361	-0.657
Silvije Degen	0.916	-0.093
Dobroslav Paraga	0.015	0.698
dr. Franjo Tuđman	-0.588	-0.027
dr. Marko Veselica	0.041	0.045
dr. Antun Vujić	0.972	0.480

Slika 1**Grupni centri u prostoru diskriminativnih dimenzija**

Raspodjela centroida u dvodimenzionalnom prostoru izlučenih diskriminativnih dimenzija jasno pokazuje separaciju grupa birača pojedinih predsjedničkih kandidata i njihovo grupiranje. Prva dimenzija, prepoznata kao odraz tradicionalizma, jasno odjeljuje grupe glasača opredijeljene za predstavnike različitih političkih grupacija, konzervativnih i liberalnih. Konzervativnom krilu pripadaju građani koji namjeravaju vlastiti glas dati Tuđmanu te, u nešto manjoj mjeri, Cesaru, Veselici i Paragi. Liberalnu grupaciju karakterizira sklonost prema kandidatima političke "sredine" i umjerene "ljevice", kao što su to Budiša, te naročito Degen i Vujić. Građani koji vlastiti glas namjeravaju dati Savki Dabčević-Kučar, nalaze se, prema preferencijama predsjedničkih osobina, između konzervativnog i liberalnog opredjeljenja. S obzirom na diskriminativnu

snagu, ovoj se dimenziji može pripisati i temeljni značaj u razlikovanju podržavatelja pojedinih predsjedničkih kandidata.

Druga je dimenzija siromašnija od prve, kako u statističkom, tako i u informativnom smislu. Muški spol i mladost diskriminiraju uglavnom birače Dobroslava Parage od birača Savke Dabčević-Kučar. Preostale skupine glasača pojedinih predsjedničkih kandidata uglavnom su neutralno pozicionirane, pokrivajući prostor oko središta ove dimenzije. Donekle je još izdvojena samo grupa birača Antuna Vujića, čiji podržavatelji također, nešto više od ostalih, smatraju muški spol i mladost prednošću za predsjednika.

Diskriminativne dimenzije dovedene su rotacijom u poziciju maksimalne interpretabilnosti, na temelju visine projekcija pojedinih varijabli.

Tablica 5

Struktura rotiranih diskriminativnih dimenzija

Da je iskusan političar	-0.045	0.301
Da se razumije u ekonomiju	-0.239	0.098
Da ima široko obrazovanje	-0.059	-0.305
Da je odlučan	-0.053	0.241
Da je pošten	0.036	-0.131
Da uvažava mišljenje drugih	-0.044	-0.187
Da zna osjetiti probleme običnih ljudi	0.035	0.004
Da je Hrvat	-0.103	0.625
Da je vjernik	0.428	0.453
Da je muškarac	0.852	-0.084
Da je mlad	0.099	-0.306

Iz strukture rotiranih diskriminativnih dimenzija vidljivo je da su one poprimile jednoznačnije određenje i manju složenost. Prva dimenzija opisana je gotovo u potpunosti pridavanjem važnosti muškom spolu te, u bitno manjoj mjeri, vjerništvom kao poželjnom osobinom. Druga dimenzija gotovo je u potpunosti odraz pridavanja veće važnosti hrvatskoj nacionalnosti te, ponovno, ali opet u bitno manjoj mjeri, vjerništvu.

Prema vlastitoj poziciji u dvodimenzionalnom prostoru diskriminativnih osi, grupe birača pojedinih predsjedničkih kandidata pozicionirale su se na način podudaran onom u prostoru nerotiranih diskriminativnih varijata. Jedan grozd, unutar dijela koordinatnog sistema konzervativnog usmjerenja, definiran je procjenama Tuđmanovih, Paraginih, Cesarovih i Veselićinih birača. Nasuprot njima, nalaze se birači Budiše, Degena i Vujića. Oni koji namjeravaju dati glas Savki Dabčević-Kučar predstavljaju zasebnu kategoriju, i to primarno uslijed odnosa prema spolu kandidata. Ostavljajući po strani njihovu pojačanu

toleranciju prema ženskom spolu, po ostalim karakteristikama oni su ipak bliži konzervativnom nego liberalno-radikalnom dijelu političke scene.

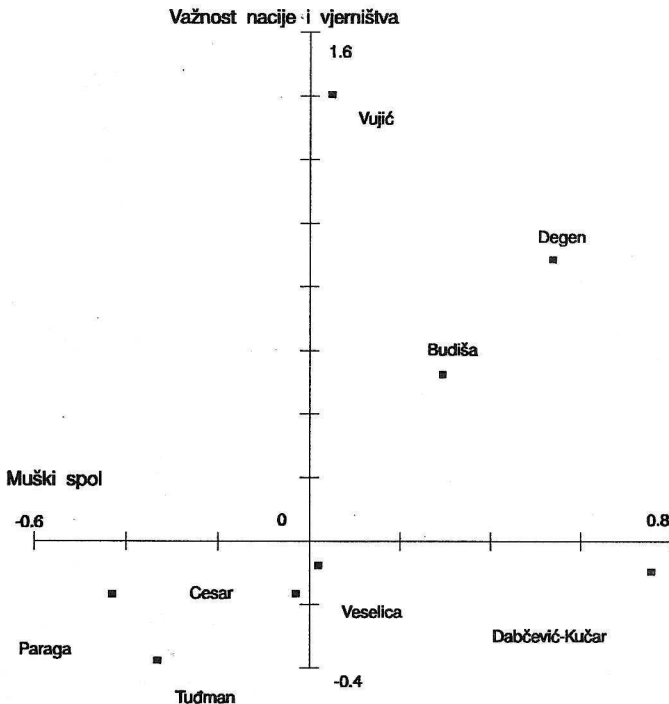
Tablica 6

Centroidi grupa glasača pojedinih predsjedničkih kandidata na rotiranim diskriminativnim dimenzijama

Dražen Budiša	0.294	0.525
dr. Ivan Cesar	-0.030	-0.167
dr. Savka Dabčević-Kučar	0.756	-0.095
Silvije Degen	0.537	0.886
Dobroslav Paraga	-0.431	-0.169
dr. Franjo Tuđman	-0.333	-0.377
dr. Marko Veselica	0.019	-0.076
dr. Antun Vujčić	0.048	1.405

Slika 2

Centroidi u prostoru rotiranih diskriminativnih dimenzija

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Većina anketom ponuđenih osobina predsjednika Republike pokazala se univerzalno traženim odlikama koje se opažaju kao važne, bez obzira na iskaz o budućem glasačkom opredjeljenju osobe. Pečat univerzalnosti u prvom redu nose neke osobine karaktera i temperamenta, poput poštenja, odlučnosti i empatije te, u nešto manjoj mjeri, posjedovanje političke kompetencije, izgrađene znanjem ili kristalizirane iskustvom. Prema mišljenju javnosti, predsjednik Republike mora, ponajprije, biti odgovarajuće strukturirana osoba, a tek potom čovjek merituma. S obzirom na podudarnost i opću prihvaćenost ocjene o izuzetnoj važnosti predsjednikovih karakteristika ove vrste, one ne predstavljaju izvor razlikovanja ili sporenja poklonika različitih predsjedničkih kandidata. Njihovo je vrednovanje neupitno, te stoga proizvodi sasvim malu varijancu rezultata različitih biračkih grupacija.

Iako su manje važne na globalnoj razini, osobine poput spola, dobi, nacionalnosti i vjerništva predstavljaju osnovne generatore razlika između biračkih tijela pojedinih predsjedničkih kandidata. Mogućnost razlikovanja pojedinih biračkih grupa sintetizirana je postupkom diskriminativne analize u dvije značajne dimenzije, tako da se njihov međuodnos može sagledati u dvodimenzionalnom prostoru. Diskriminativna analiza razdvaja prostor biračkih preferencija na dva politička bloka, koji odražavaju, s jedne strane, tradicionalno-konzervativne poglede "desnog" političkog usmjerenja, a, s druge, liberalnu i "lijevu" grupaciju. Unutar prve se kategorije grupiraju birači Tuđmana, Parage, Veselice i Cesara, dok se u drugoj nalaze glasači Budiše, Vujića i Degena. Oni koji su namjeravali glasati za Savku Dabčević-Kučar bliži su "desnom" usmjerenju, ali ih povećana tolerancija prema ženskom spolu stavlja u izdvojen položaj. Iako su osobine oko kojih se razlikuju procjene konzervativnog i liberalnog dijela biračkog tijela vezane poglavito uz hrvatsku nacionalnost i vjerništvo te, u manjoj mjeri, muški spol, to ne znači da birači liberalne orijentacije sasvim odriču važnost takvih odlika budućeg predsjednika Republike. Hrvatsvo je npr. ocijenjeno kao izrazito ili uglavnom važno od strane gotovo devet desetina anketiranih osoba, što znači da se ovako izjasnio i dobar dio birača liberalnog ili "lijevog" usmjerenja. Do sličnog se rezultata došlo i nakon rotacije diskriminativnih dimenzija, kojima su one poprimile jasniju i manje složenu strukturu. Od rotiranih je dimenzija jedna poprimila uglavnom obilježja tradicionalizma, koji se očituju kroz preferenciju muškog spola za ulogu predsjednika, a druga u prvi plan stavlja nacionalnu pripadnost i vjerništvo budućeg predsjednika. Druga dimenzija, koja u znatno jasnijoj mjeri posjeduje političke odlike, u prvom redu kao izraz nacionalnog i religijskog opredjeljenja, razdvaja grupe potencijalnih birača Parage, Tuđmana, Cesara i Veselice od grupa poklonika Budiše, Vujića i Degena. Dakako, veću dozu inzistiranja na religijskom i nacionalnom nalazimo u birača "desnih" i konzervativnih kandidata, koji se i sami opisuju kao sljedbenici europske demokršćanske tradicije.

Prethodno dobiveni nalazi o latentnoj strukturi hrvatskog političkog prostora (Milas, 1992) potvrdili su se i kroz osobine koje pojedine biračke grupacije smatraju važnima za budućeg predsjednika zemlje. Diskriminativna analiza

dovela je ovom prilikom do grube podjele na dva odijeljena krila hrvatske politike, "desno"-konzervativno i liberalno-radikalno. Finije razlikovanje nije bilo moguće zbog grubosti instrumenta kojim je ono učinjeno, ali i zbog izrazitog suženja broja entiteta u političkom prostoru (koji je sveden na predsjedničke kandidate). U slučaju hrvatske "desnice" podudarnima se pokazuju rezultati do kojih je došlo istraživanje i proklamativni istupi samih predsjedničkih kandidata. Nema stoga sumnje da Tuđman, Paraga, Veselica i Cesar uživaju povjerenje konzervativno usmjerenih birača, te ih se može smjestiti "desno" od političkog "središta". Nasuprot njima nalaze se birači Budiše, Vujića i Degena koji naginju političkom "središtu", ali se, vjerojatno, ne prepoznaju samo u liberalnoj, nego i u radikalnoj orijentaciji. Ovakva se konstatacija može pravdati izostajanjem s liste kandidata nešto radikalnijih "lijevih" stranaka, poput npr. SDU-a ili SDP-a, koji bi vjerojatno zauzeli izdvojenu poziciju – ne samo u odnosu na birače "desnih" predsjedničkih kandidata, već, vjerojatno, i u odnosu na one umjerene, liberalne ili čak socijaldemokratske orijentacije.

LITERATURA

- Bruneer, J. S. & Korchin, S. J. (1946), The boss and the vote: A case study in city politics, *Public Opinion Quarterly*, 1-23.
- Erikson, R. S. & Luttbeg, N. R. (1973), *American public opinion: Its origins, content, and impact*, New York: John Wiley & Sons.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S. i Rimac, I. (1992), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992, izvještaj br. 1*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Milas, G. (1992), Mišljenje javnosti o hrvatskim političarima i političkim strankama kao pokazatelj dimenzionalnosti i prirode hrvatskog političkog prostora, *Društvena istraživanja* 2/1 (2): 245-264.
- Rusk, J. G. & Weisberg, H. F. (1972), Perceptions of presidential candidates: Implications for electoral change, *Midwest Journal of Political Science*, 16.

CITIZENS' OPINION ON DESIRABLE CHARACTERISTICS OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC, REGARDING THEIR OWN VOTING COMMITMENT

Goran Milas

Institute for Applied Social Research
University of Zagreb, Zagreb

The reserach has attempted to ascertain the reasons which lie at the heart of the choice of presidential candidates. It has been indicated that the desirable characteristics of the future president can be divided to those universally desirable, namely those very important to representatives of each of the voting groups, and those which are specific of followers of only certain candidates. The first group contains features of the president's character or temperament, such as honesty, determination, empathy and tolerance. Experience and knowledge are somewhat less valued. The group of features which are by most generally not considered important for the future president consist of religious faith, the sex and age of the candidate. Discriminant analysis has shown that groups voting for Tuđman, Paraga, Cesar and Veselica, can be clearly discerned from groups voting for Budiša, Vujić and Degen, following the dimension conservatism – liberalism (i.e. radicalism), with special emphasis on the importance of religion and nationalism as essential determinants of European Christian-Democratic tradition.